

Torah from Around the World

Misschien is de vraag naar het geloof in God niet zo belangrijk voor mij. Wat voor mij wel heel belangrijk is, is het verhaal dat wordt verteld en dat is verteld door meer dan honderd generaties Joden, duizenden jaren lang, en de macht die dat verhaal heeft in mijn leven en in dat van mijn familie.

Jonathan Safran Foer

Sjabbat 16 april 2022/ 15 Niesan 5782, 1e dag Pesach, Sjemot/Exodus 12:21 - 51

Tanach blz. 131 - 134

2de sefer: Wajikra/Leviticus 23:1 - 8

Tanach blz. 245

Haftara: Jesjaja 43:9 - 15

Tanach blz. 872 - 873

Vertaler: Bram Legendijk

*Commentaar: **Judith Hauptmann** is emeritus professor Talmoed en Rabbijnse Cultuur aan het Jewish Theological Seminary te New York*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://www.itsa.edu/torah/matzahs-majestic-meaning/>

De majestueuze betekenis van matsa

Ik weet niet waarom we de eerste van de vier seidervragen stellen: "Op alle andere avonden eten we zowel *chameets* als *matsa*, waarom vanavond alleen *matsa*?" *Ha lachma anja* dat onmiddellijk aan de vragen voorafgaat, beantwoordt dit al. De openingswoorden "dit is het brood van de ellende (*lachma anja* in het Aramees), dat onze voorouders in het land Egypte hebben gegeten", suggereren dat de Jisraëlitische slaven in Egypte, die vermoedelijk geen tijd hadden om brood te bakken, *matsa* aten. En daarom eten we *matsa* op Pesach. Dus waarom deze eerste vraag stellen?

Deze interpretatie van de eerste regel van *Ha lachma anja* is echter problematisch. Nergens in het boek *Sjemot/Exodus*, of ergens anders in de Tora, staat dat de slaven *matsa* aten. Er is feitelijk geen basis voor zo'n verklaring. Het is waar dat *Dewariem/Deuteronomium* 16:3 zegt: "Bij het Pesachoffer mag je geen *chameets* eten; zeven dagen moet je *matsa* (*lechem onie*) eten, want je bent haastig uit Egypte vertrokken, zodat je al je levensdagen zult denken aan de dag van je vertrek uit Egypte." In de JPS (red.: Tanachvertaling van The Jewish Publication Society) is *lechem onie* (Hebreeuws voor *lachma anja*) vertaald als 'noodbrood'.

Toegegeven, *lechem onie* is een raadselachtige uitdrukking. De prominente bijbelgeleerde Adele Berlin legde me uit dat 'nood' verwijst naar het brood, niet naar de mensen die het aten. Dat wil zeggen, dit vers zegt niet dat de slaven in Egypte *matsa* aten, maar juist het tegenovergestelde: dat de Jisraëlieten *matsa* aten terwijl ze vrije mensen werden, vlak voor en vlak nadat ze Egypte verlieten. 'Noodbrood' kan betekenen dat het brood zelf 'noodlijvend' was in de zin dat het deeg niet rees, maar plat bleef.

Matsa komen we in de Tora voor het eerst tegen bij Lot en zijn onverwachte gasten. Hij bereidde een maaltijd voor hen en bakte *matsot*, die snel konden worden klaargemaakt (*Bereesjiet/Genesis* 19:3). De eerste keer dat *matsa* voorkomt in relatie tot Pesach is in *Sjemot* 12, waarin de gebeurtenissen worden beschreven in de nacht van de uittocht uit Egypte. De Jisraëlieten wordt opgedragen om een lam te slachten (vers 6), het bloed aan de deurposten te smeren (vers 7) en het geroosterde vlees van het lam te eten, samen met *matsot* en *maror* – bittere kruiden (vers 8). Bij het eten van deze avondmaaltijd moeten ze klaar staan om te vertrekken: met hun gordel om, hun sandalen aan hun voeten en hun staf in de hand (vers 11). Het hoofdstuk zegt later (verzen 14-17) dat de uittocht uit Egypte voor altijd moet worden gevierd door zeven dagen lang *matsot* te eten, te beginnen op de dag van de viering van de uittocht, wat voor ons 15 Nisan is. Deze verzen maken duidelijk dat *matsa* symbool staat voor Gods verlossing van de Jisraëlieten uit de slavernij in Egypte.

Maar dat is niet alles. Het hoofdstuk zegt verder (vers 39) dat de Jisraëlieten bij hun vertrek deeg meenamen dat nog niet was gerezen. Omdat ze niet hadden voorzien dat ze zo snel moesten vertrekken, hadden ze geen proviand voor de reis klaargemaakt. Van het deeg bakten ze *matsot*, waarschijnlijk in de zon, omdat ze hun bakkerstroggen op hun schouders droegen (vers 34). Dit aspect over het deeg is bedoeld als lofprijzing aan God voor de snelle manier waarop Hij alle Jisraëlieten veilig uit Egypte had gekregen. Om middernacht, zodra Gods tiende plaag hen trof, drongen de Egyptrenaren er bij de Jisraëlieten op aan om te vertrekken (vers 33). En de Jisraëlieten vertrokken haastig. Deze verzen geven daarom aanleiding tot een tweede betekenis van *matsa*. Hij staat niet alleen symbool voor de verlossing zelf, maar ook voor de snelheid van de verlossing.

Eeuwen later vatten de rabbijnen van de Misjna *matsa* ook op als brood van verlossing, niet van slavernij. Rabban Gamliel zegt dat iemand drie dingen moet noemen om zijn verplichting bij de seider na te komen: *Pesach* (het Pesachoffer), *matsa* en *maror*. Hij legt verder uit: "Waarom eten we *matsa* – omdat onze voorouders zijn verlost uit Egypte" (*Misjna Pesachiem 10:5*). Dat wil zeggen, Rabban Gamliel beschouwt *matsa* alleen in positieve bewoordingen.

Later, toen in de *Hagada* de verklaring over *matsa* onderdeel werd van de seiderituelen, veranderde de taal enigszins. Volgens zijn uitleg in de *Hagada*, zegt Rabban Gamliel dat *matsa* ons eraan herinnert dat "voordat het deeg de tijd kreeg om te rijzen, God zichzelf aan hen openbaarde en hen verloste". Dit is een samenvoeging van de twee schakeringen van *matsa*: brood van verlossing en brood van snelle verlossing. Deze verklaring is het antwoord op de eerste van de vier vragen, en niet *Ha lachma anja*. Wat de openingsverklaring van *Ha lachma anja* betreft, denk ik dat de standaard Engelse vertalingen misleidend zijn. Een betere weergave is: dit is het noodbrood dat onze voorouders aten in het land Egypte, *in de nacht dat ze vertrokken*. De cursieve woorden staan niet in de *Hagada*, maar de toevoeging ervan is een redelijke verklaring.

Waarom ik het voorstel voor deze verbeterde betekenis van *matsa* belangrijk vind, is omdat *matsa* zien als brood van verlossing niet alleen beter past bij de heldere betekenis van de woorden van de Tora, maar een veel verhevenere les leert. *Matsa* herinnert ons door zijn vlakheid (niet door zijn knapperigheid, wat een relatief recent fenomeen is) aan een hoogtepunt in ons verleden: Gods tussenkomst in de Joodse geschiedenis, het einde van onze slavernij en het begin van ons bestaan als volk.

Wanneer we de uittocht in onze gebeden noemen, bijvoorbeeld met de zinsnede זָכַר לִיצִיאַת מִצְרַיִם – *zeecher lietsieat Mitsrajim* in de *kiddoesj* op vrijdagavond en feestdagen, dan danken we God niet alleen voor vroegere weldaden. We impliceren ook dat we, als heilig volk, nergens ter wereld nog slavernij zullen tolereren. We vieren onze eigen vrijheid door ons opnieuw in te zetten voor de bevrijding van anderen die nog steeds slaaf zijn. Dat is

de grote morele les van Pesach. En we worden geactiveerd door de aanblik van het platte brood op de seidertafel, die ons geheugen opfrist.

Dit jaar kun je bij de seider het volgende doen: lees *Ha lachma anja* hardop, samen met de vertaling. Blader dan in de *Hagada* naar de verklaring van Rabban Gamliel over de betekenis van *matsa*, en lees ook die hardop. Vraag de seidergasten om de twee teksten te vergelijken. Hopelijk zullen ze het verschil opmerken en nadenken over de boodschap van *matsa* en over de belangrijke ethische aspecten van Pesach.